

I Odysseus Kölvatten

G.Schildt

September 11-15, 2017

Författaren Schildt, konsekvent refererad till som skepparen, och hans nio år äldre hustru Mona är lyckliga ägare till en liten jakt lystrande till namnet *Daphne* som övervintrar i ett varv nere vid den norditalienska tyrrenska kusten, närmare bestämt Rapallo (där även Sibelius lär ha övervintrat). Schildt är en entusiastisk seglare, om än amatör, och hävdar att hans kärlek till vattnet och havet går tillbaka till tidig barndom. Att segla på vatten ger en obeskrivlig frihetskänsla, hela världen är i princip tillgänglig, speciellt om båten kompletteras med en liten italiensk motorcykel som av en välvillig försyn har försetts med mått så att den nätt jämnt kan stuvras undan i båtens kajuta. Året är 1950, författaren är lite över trettio och hans fru ännu bara lite över fyrtio, med andra ord den mogna ungdomen. Kosan styr längs Italiens östra kurs genom Messina sundet och sedan mot Grekland och dess övärld och tillbaka. Det är upplagt för den klassiska reseskildringen. En reseskildring är mer än en loggbok, det räcker inte bara med att rada upp de platser som resenären besökt i rätt ordning och med korrekta tidsbestämningar. Dessa hållpunkter har endast som syfte att ge skildringen en linjär form pådyvlat av dess mer eller mindre tillfälliga kronologi. På denna kronologi kan man sedan hänga på utvecklingar som inte behöver logiskt relatera till varandra, vilket utgör mycket av en reseskildrings charm, inte olik konversationens vindlande likt en flods meandrar följande associationsgradienter. Men detta är inte nog, man måste även som läsare göras delaktig i resandet, att få följa med, att få illusionen av att kunna ta del av resandets materia i form av till synes insignifikanta detaljer som utgör tillvarons här och nu. Perspektivet måste då vara utpräglat personligt och oförblommerat subjektivt. Till resandets charm hör strapatserna, ty utan strapatser engageras man inte av verkligheten, det blir bara en film och man reduceras till en passiv åskådare. Och det är just strapatser som skepparen ser fram emot, inga strapatser, inget äventyr. Det äkta resandet tar ofta tid, den tid som krävs. Detta var något forna tiders resenärer mycket väl förstod och accepterade, mycket därför att inga alternativ stod till buds. Seglandet och cyklandet har en hel del gemensamt, framför allt självtillräckligheten, att som i cykelns fall ta sig fram helt och hållet för egen maskin, sin egen muskelstyrka; i seglingen är det väder och vind som skall utnyttjas, motorer är ett oskick och förtar magin, men i fallet segling tyvärr ofrånkomligt såvida man inte är oerhört skicklig. Seglingen är strapatsrik, inte minst på grund av vädrets nyckfullhet, antingen sitter man fast i stiltje, eller så drivs man i en storm med fara för livet. Cyklandet har sina faror, men strapatserna är av något annorlunda slag. Det kan röra sig om stark motvind, eller hållande regn, ofta i kombination, eller att vägen blir knappast framkomlig och tvingar en till snigelfart eller att man måste bära cykeln, knappast jämförbart med att rida ut en storm på öppet hav, men dock så påfrestande för någon som förväntar sig att susa fram i hög fart.

Varför resa? Författaren talar om friheten, friheten att vara helt utlämnad åt sig själv och därmed kunna följa sina nycker som vore de gudomliga ingivelser. Han talar även om materians mystik, att få vara på plats, att känna med egna handen på säg de stenar där

en gång antikens hjältar dvaldes och därmed på ett magiskt sätt komma i förbindelse med dem. Det räcker inte med att läsa, man måste även kunna ta, att känna med alla sina sinnen, att insupa dess verklighet. Under ett besök i ett museum träffar författaren på en italiensk bilhandlare som tar död på lite överbliven tid. Han förundras över att någon kan resa en lång väg för att se på dessa stenar, det är ju bara stenar, döda stenar. Till en stor del har han rätt, erkänner Schildt, att läsa om det hela i en bok är ju betydligt mera instruktivt. Men när man väl är kunnig har mötet med den materiella manifestationen ett magiskt värde. Ja, kan man påpeka, museer är främst till för att förevisa föremål inte att instruera, besökaren skall vara förberedd. Dock är moderna museer alltför pedagogiskt inriktade, besökaren skall instrueras och utbildas, mindre och mindre av föremålen lyfts fram, istället presenteras långa textmassor och förklarande figurer och modeller. Sådant kan man mycket enklare och effektivare erhålla genom en bok. Vad Schildt och hans hustru är ute efter är att uppleva Grekland som ett museum, att se med egna ögon den verklighet som de bara tidigare har läst om, även om deras klassiska bildning inte är över sig. Skepparen erkänner, en smula skamset, att han inte har läst Odysseus, även om han tar skadan igen genom att i sista stund reparera sin underlåtenhet under fridsamma perioder i seglandet. Med grekiskan är det inte heller så gott ställt, visserligen behärskar paret de förväntade moderna språken samt Latin och därmed även bekanta med de romanska variationerna. Men grekiskan, eller snarare nygrekiskan, får de plugga under färden.

Men en reseskildring är inte bara en resa i rummet men även i tiden, och den senare aspekten blir med tiden allt intressantare för att slutligen bli den intressantaste, ironiskt nog eftersom detta är vid skrivandet en mer eller mindre helt förbisedd effekt. Anledningen är att den skrivande resenären är uppmärksam på detaljer, speciellt sådana som upplevs som exotiska, men därmed även andra detaljer som oftast förbises, ty de anses underförstådda. Således kommer i förbifarten även de mindre exotiska detaljer noteras, som vid tillfället må synas oväsentliga och banala, men som retroaktivt kan komma att överskugga sådant som vid resans tidpunkt ansågs vara betydligt intressantare. Något som vid denna tidpunkt var nytt och därmed spännande men som numera har blivit vardagsmat synes oss idag närmast banalt och det enda som må finnas anmärkningsvärt är den förundran detta väckte; medan sådant som då var i högsta grad alldagligt, och närmast nämns av en tillfällighet, men som numera är borta väcker nyfikenhet, undran och inte sällan nostalgi. Ingen blir nostalgisk av att se en bild på en gran, men säg om alla granar dött ut sedan barndomen skulle bilden av en sådan väcka starka associationer om en tid ohjälpligt förlorad och man skulle kanske tänka att om granar fortfarande fanns kvar skulle man vara lycklig.

Seglingen äger rum 1950 nästan för sjuttio år sedan. Går man tillbaka samma tid-savstånd hamnar man på 1880-talet och man tycker att avståndet mellan 1880 och 1950 är mycket större än mellan 1950 och nutid, så mycket av det som vi associerar med det moderna livet som bilar, flyg, datorer, kärnvapen, introducerades under denna period. Och skulle inte en liknande seglats idag vara ganska lik den som författaren och hans hustru företog då? Vad skulle vara olikt? Livet på den grekiska landsbygden? Kan det vara så att skillnaden mellan detta då och idag faktiskt är större än mellan då och 1880? Att in på 50-talet dröjde sig ett levnadssätt från 1800-talet kvar i Grekland. Att ett besök då skulle påminna om vad ett besök i Indien är nu? 1950 är bara några år efter slutet av

Andra Världskriget och bara något år efter slutet på det grekiska inbördeskriget, vilket innebär att det knappast förekommer några turister¹, åtminstone inte den massturism som senare skulle drabba landet museer är ofta stängda eller i mycket nedgången skick, det är ont om hotell, stränderna är tomma. Inbördeskriget nämns i förbifarten men knappast mer. Schildt uttrycker någon enstaka gång tillfredsställelse över att kommunisterna är besegrade, den tidens politiska terrorister. Det är inte den moderna tiden som fascinerar författaren utan den antika.

Författaren är konstvetare i botten och amatörarkeolog. Vad Grekland har att erbjuda utöver den skatt som annars är tillgänglig är den ovan nämnda materiens mystik. Att befinns sig på plats. Arkeologin, påpekar han, må vara fascinerande för sina utövare men knappast för allmänheten. Det är en stor skillnad mellan att konfronteras med ett virrvarr och bringa ordning i det och att se det färdiga resultatet som endast gör en blasé. Magiken med de arkeologiska lämningarna är föreställningen att vad som en gång inträffat på en plats dröjer sig kvar som något som kan tas och kännas på. I arkeologin möts det som länge legat begravet med nuet som erövrar det, samtidigt som det själv dras ner i djupet och blir tidlöst. Nuet tillhör evigheten som bara består av en kedja av 'nun'. Författaren frapperas och bedrövas av de unga amerikanska arkeologistudenterna de möter, för vilka de grekiska, irakiska och mayafolkens lämningar är mer eller mindre likvärdiga och till vilka de endast har ett distanserat vetenskapligt förhållningssätt inte ett personligt känslomässigt. Är inte arkeologin en lika död verksamhet som de föremål den blottlägger om detta är inställningen? Epidaurus är resans höjdpunkt. De bor billigt och bra hos vaktmästaren och dennes hustru Penelope som lagar mat. En natt beser de ruinerna. Dessa glimmar i månnsken, luften är mättad av talldoft, själva tiden tycktes stå stilla, inspärnad i dalen. Besöket av teatern, utgör en närmast skräckfylld upplevelse i månens döda sken, som att stiga in i fel århundrade. Författaren kan inte underlåta att ge en föreläsning över teatern, dess uppkomst och natur följer med avstamp från Nietzsche och den dionysiska satyrfesten. I det äldsta dramat fanns det inga åskådare, alla var mer eller mindre delaktiga precis om församlingen i en kyrka. Ja den äldsta teatern var en slags kyrka med ett centralt placerat altare i mitten av en cirkelrund orkestra som sedan skulle omslutas av de bänkar som hyste de mer och mer passiva deltagarna. Han påpekar sedan motsatsen mellan kören och åskådarna där den förra som fick mindre och mindre betydelse i och med att det religiösa aspekten fick träda tillbaka för den rent estetiska, men trots detta bibehöll de antika grekerna sin delaktighet i dramat. Med romarna halverades orkestern till en halvcirkel och teatern fick två funktioner, dels dramat och scenen, och dels folkfesten utanför i foajérerna, något som dröjer sig fortfarande kvar i den moderna teatern dit man även går för att visa upp sig. Men visst det religiösa elementet återuppstod under medeltiden, och först med renässansen blev teatern rent estetisk och därmed uppstod de moderna teaterbyggnaderna med sitt omständliga maskinerier för att skapa illusioner av djup och en alternativ verklighet.

Men för att förstå antiken måste man tränga in i den och anamma en annorlunda tankevärld än den moderna. Klassicismens nuvarande kris, dess fallande status beror, enligt författaren, på att den nya generationen förkastar 1800-talets idealisering av grek-

¹ Det är typiskt att författaren och hans hustru aldrig tidigare träffat på retsina, det av kåda smaksatta grekiska vinet. Först reagerar de med avsky, sedan vänjer de sig.

erna, och denna nedgång kan endast brytas genom att denna återupptäcker de klassiska grekerna på nytt och inser dess relevans till vår egen tid. Kanske det allra viktigaste är att grekerna såg konsten som något som skapade livet, medan vi moderna västerlänningar har en betydligt mera estetisk attityd, konsten tjänar inte livet, utan det är livet som tjänar konsten, livet är till för att göras konst av. Detta vore en för grekerna främmande tanke. Grekerna beskrev naturen med mänskliga metaforer, människan var måttet. Kristendomen ersatte människan med Gud, men med Romantiken fick Naturen ett egenvärde och har mer och mer fått uppgiften att vara det mått mot vilken man mäter. Det är därför man inte ser några uppenbara naturskildringar i den antika grekiska litteraturen, de är gömda bakom metaforer som måste tydas. I Delphi träffar de på en vitskägig rysk arkitekt och arkeologassistent. Dagens spådomar är ett utslag av livsleda, förklarar denne, att befrias från nuets fängelse och kunna utifrån betrakta framtiden såsom historia. Vi kan således inte förstå oraklet i Delphi. Man kom till oraklet helt enkelt för att få råd hur man skulle göra, få gudarnas sanktion helt enkelt, utan att förvänta sig att få i förväg se resultatet av handlingen. När man väl fått sitt svar kunde man fortsätta med den fria viljan, inte avträda den. I fallet Oedipus så förskjuter fadern sonen och därmed möjliggör han spådomens uppfyllelse istället för att förhindra den. Den moderne Oedipus skulle lugnt ha stannat hemma tagit livet av sin far och lägrat sin mor utan att behöva ta ansvar för sina handlingar, de var ju förutbestämda, medan antikens Oedipus stack ut sina ögon, ty vad var förutbestämt var inte förmildrande.

Författaren och hans hustru får tillfälle att bese många ruiner, utan att behöva trängas med andra turister, samt stundom ledsagas av personliga ciceroner. Som bland Theras ruiner som grävdes fram av den tyske arkeologen baron Hiller von Gärtringen finansierad av hans egen privatförmögenhet. Isolerade, givetvis de enda turisterna. De tas på rundvandring av en ciceron. Marken är beströdd av skärvor. De får en vas till gåva tagen ur ett det till ruckel nedgångna museet. De tackar och tar emot utan betänkligheter. De besöker kvarlämnorna efter en gammal stad och slås av hur liten den är, som en leksaksstad. Städer kan faktiskt vara byggda med olika skalor, den skala som vi tillämpar är bara den vi vant oss vid. En stad kan lika gärna vara byggd på en mindre skala och framstå som en leksaksstad, liksom vara förstörad och därmed få människorna istället att framstå små, små som små myror. Man tänker på de stalinistiska arkitekturen eller Ceaucescus fantasier.

Civilizationen, liksom demokratin och det vetenskapliga förhållningssättet är inte givet utan måste odlas och kan lätt gå till förgängelsen utan att senare återskapas, reflekterar författaren. Man undrar hur mycket av vår egen civilisation har minnet av grekerna att tacka för sin uppkomst. Detta är kanske den läxa man kan lära av antiken.

Det resande paret kommer i kontakt med landsortsbefolkningen och charmas. Greken är naiv, hävdar de. I motsats till fransmannen eller italienaren blir han barnsligt glad över att fotograferas och känner i motsats till dessa inget behov av att sätta på sig fotografminen och kamma håret. Överallt följs de av nyfikna skaror av människor, som en sentida resenär till Indien. Grekland är efter kriget vad vi nu skulle kalla ett U-land. Fortfarande finns det spetälskekolonier där de drabbade hålls isolerade från omvärlden. Vid en folkfest väcker deras minimala sjukvårdskunskaper uppseende och de anstormas av folk som söker hjälp. Den grekiska landsbygden är karg, även om de då och då får tillfälle att med sin Lambretto genomkorsa tallskogar. Under antiken lär landskapet ha varit betydligt lummigare och

fruktbarare. Återigen en fingervisning om det svalg som skiljer det nuvarande Grekland från det antika. Det vackraste på landsbygden är de vitkalkade husen. Byggnader och boningar som lär kalkas flera gånger om året. Vad som inte är helt känt är att grekiska öar, som speciellt Naxos och Kreta, var under venezianernas styre under medeltiden och spår av katolicismen har dröjt sig kvar. De besöker bland annat ett katolskt pensionat för unga flickor förestått av nunnor. På land tar de sig fram på motorcykeln, eller i oländig terräng på åsnor. Detta är en obehaglig upplevelse, dels att rida på den stackars krakens rygg, dels att vara utlämnad till djurets vighet, styrka och omdöme, när det tar sig fram längs kanter av avgrunden. Bland de mera exotiska upplevelsorna hör besöket på ön Santorini, en ö som en gång i tiden formligen exploderade i samband med ett våldsamt vulkanutbrott för snart 4000 år sedan, och som anses vara orsaken till den uråldriga Minoanska civilisationen försvinnande (och myten om Atlantis?). Högst upp på ön ligger dess huvudort Fira, dit man når på branta åsning. Vatten är en bristvara dyrare än vin, som våra seglare får erfara. I besöket ingår en spöklik tur till den av havet fyllda kratern, på vars rand staden Fira rider. Författaren insisterar på att trots fruns protester bestiga den lilla ön i dess mitt. Kyrkor besöks, liksom på de andra öarna, speciellt Mykonos som har nästan lika många kyrkor som invånare. Vad är en grav? frågar sig författaren. Uppe i norden är den avsedd för den döde att återvända till jorden inte för att uppstå. En panteistisk tanke som är främmande för kristendomen. I södern däremot utgör en grav en slags garderob där den döde förvaras i väntan på återuppståndelsen då de kan samla ihop sina ägodelar. Det råder därmed ingen jämlikhet, de fattigas gravar töms regelbundet för att bereda plats åt nykomlingar.

Det är en stor fördel att närma sig Aten med en lustseglare och slippa den moderna sotiga, stinkande hamninloppet i Pireus. Ja det Grekland sjömannen kommer i kontakt med är helt skild från den obesudlade landsbygdens Grekland. Sjöfarten är inte längre romantisk, som de får erfara när de träffar på en svensk båt i Kreta. Numera är båtarna så stora att vädret inte längre spelar någon större roll. Den svenske skepparen beklagar sig. Besättningar är oftast slödder, liksom hamnarbetarna. De får handfast uppleva detta när de svenska sjömännen raglar tillbaka under natten. En liten spyende tonåring har just förlorat sin oskuld. Var hon tjusig, undrar författaren. Det vet han inte, det var så mörkt, och dessutom var det lång kö.

Hur är det att segla? Barometern är den moderna vidskepelsen i den mening att den konsulteras såsom ett orakel. Motorn krånglar. En gång tas den upp på land plockas isär av en sann motorexpert som sedan har svårt att plocka ihop den igen. Utan motor är man ganska handikappad. Seglandet har beskrivits som långa perioder av leda avbrutna av ögonblick av ren oförvanskad skräck. Mest är det leda, men ledan kan utnyttjas fruktbart genom läsande och studerande, liggande naken och solbränd på däck, den tidens skönhets och hälsoideal. I den mån det förekommer andra aktiviteter företar författaren aktningssvår diskretion. Men bad förekommer vid ankring, ibland med så kallade dykmasker, vilket torde motsvara våra tiders snorkling. Men någon segelfärd hem blir det inte. Tiden är knapp, yttre plikter kallar, motorn krånglar, vädret blåser upp. I Kreta kommer de på synnerligen vänskaplig fot med en italiensk skeppare som tar dem på släp större delen av vägen. Efter den grekiska över världens karga vegetation förefaller den italienska kusten ovanligt lummig utan att ha tätt sig så ursprungligen. Sinnena bara registrerar kontraster,

noterar författaren. Allt upplevs i ett sammanhang med förutfattade meningar, så kallade förväntningar. Detta är popperskt, liksom reflektionen att sannolikhetskalkyl endast har intresse för utomstående inte för individen. För försäkringsbolaget inte försäkringstagaren. Varje tro som bara har den minsta möjlighet att vara sann blir logiskt oangriplig. Icke falsifierbar, man kan aldrig bevisa Guds non-existens. De inlåter sig på delfinjakt på hemfärden, men det mesta av köttet kastas överbord, endast det finaste vid ryggraden tas om hand, resten kan tjäna som hajföda, utan att författaren förfasas äter han och hustrun köttet med god aptit. Äventyret är slut.

De har seglat och rest som turister. Turismens idé bygger på illusionen att kunna stå utanför, att göra en klar åtskillnad mellan iakttagaren och det iakttagna, precis som vetenskapsmannen och konstnären. Detta att objektvt behärska och konstnärligt gestalta. Ja att vi kan lösa tillvarons problem rent rationellt. Detta stämmer inte och därvidlag är turismen inte en del av det verkliga livet.

English Version:

The author and his nine years older wife have a boat, a small yacht, by name of *Daphne*, located at a wharf in Ravallo, where they must have left if through a previous trip from the North through the canals of France. Now they return to take the boat and sail to the Greek archipelago, a dream long since nourished. They have never been to Greece before, only dreamt about it. They know no Greek, apart from general education, which is not enough to get around. On the boat they study Modern Greek and the author reads for the first time the *Odysseys*, something he has neglected to do in his youth. Sailing appears quite idyllic, lounging naked on deck acquiring a sun tan, the ideal of health and beauty at the time. Occasionally the repose is interrupted by danger, hard winds, but they prevail.

This is 1950, wherever they go they are followed by curious bystanders, as there are almost no tourists, this being just a year after the end of the Civil War. In fact the only tourists they encounter are American sailors, and those they resent. They are captivated by the ruins, inspecting in moon-light the remnants of an old amphie theatre, prompting the author to give a mini-lecture on the evolution of the theatre. It is one thing to read about something quite another to see it in the flesh, or as it turns out, in the stone. Of course the latter cannot replace bookish instruction in fact that, the former, is a prerequisite to the latter encounter. To one innocent of the Classics, the remains are just so much lithic debris.

The most charming aspect of their travel is the encounter with the people in the country side, to a large extent, unlike those in cities and ports, unsullied by their exposure to the Modern World. It is a rather bleak and barren landscape that meets their eyes, occasionally relieved by cool pine forests. Especially so on Santorini, the remnants after a gigantic volcanic eruption 3600 years ago, which may have created a huge tsumani obliterating the Minoan civilization on Crete. On the crest of the caldera the main city of the island cradles proudly if tenuously, its buildings white washed, as so many of the rural buildings in Greece. When the author and his wife eventually return along the western coast of Italy they are struck with how lush the landscape appears. Something they did not

notice on their way down, causing the author reflect that our sensory perceptions works not on absolutes but on contrasts. The perception being dependent on expectation.

Classical education, which formerly occupied pride of place is now in decline. The reason being, the author argues, the revolt of the younger generations against the older, in particular as to their adulation of the Greek heritage. We, the members of the younger generation simply have to rediscover the ancient Greeks, and their relevance to today. In fact the thinking and mentality of the old Greeks were very different from ours, which is somewhat obscured by the formal similarities. For one thing we take a very aesthetic view of art, for us life is there to be transformed to art, while for the Greek art actually had a purpose, namely that to give rise to life. Similarly the apparent absence of nature scenery in Greek literature. It does exist, but hidden under human metaphors, the Greeks indeed measured Nature by man, as the Christians measured Nature by God, while we, at least after the Romantics, measure man (and God?) by the standards of Nature which has an independent existence, existing for itself.

In spite of their engagement with the land, its people and its history, they are tourists, and as such not part of what they are engaging in, just like the scientist or the artist are not part of their study or creations. This is another modern *malaise* to which they have so readily succumbed.

September 18–20, 2017 **Ulf Persson:** *Prof.em, Chalmers U.of Tech., Göteborg Sweden* ulfp@chalmers.se